

ANALYSIS DIVISION CIVIL RELATIONS INTO ABSOLUTE AND RELATIVE Nadion V. V.

The article analyzes the legal division of the absolute and relative. Consider the features of these relations, their common and distinctive features. The conclusions on the analysis of data relationships.

Key words: relationship, absolute, relative, subjective composition, personal rights, subjective responsibility.

Надійшла до редакції 04.03.2013 р.

УДК 341.9

А. А. Степанюк,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Статтю присвячено дослідженню сутності, функціональності та значення принципів правової політики у міжнародному приватному праві, з'ясуванню їх місця серед інших елементів цієї системи.

Ключові слова: правова політика, принципи права, принципи правової політики у міжнародному приватному праві.

Дослідження правової політики у міжнародному приватному праві неминує звертає увагу на з'ясуванні її принципів – основних, вихідних положень, начал, відправних пунктів, керівних ідей, першооснов і передумов цієї діяльності. За визначенням О. Ю. Рибаківа, при науковій характеристиці будь-якої системи проблему принципу оминати неможливо, адже без неї тема, що розроблюється, не буде глибоко роз-

крита і досліджена [10, с. 137]. Як відзначається в теорії політики, безпринципна політика – це взагалі не політика, а шархання із крайності у крайність [2, с. 31]; розуміння і роз'яснення політики неможливе без знання принципів, що її формують, адже останні в концентрованому вигляді виражають саму політику [1, с. 32].

Тому будь-яка політика, особливо правова, повинна бути досліджена з точки зору її

принципів. На науковому рівні з'ясування принципів правової політики знаходимо у працях Є. В. Куманіна, О. В. Малько, Н. І. Матузова, В. А. Рудьковського та К. В. Шундікова. Водночас принципи правової політики у міжнародному приватному праві стали предметом дослідження лише в монографії А. А. Степанюк [Див.: 12, с. 97–113]. Аналіз означеного аспекту є необхідним компонентом глибокого дослідження правової політики у міжнародному приватному праві.

Для правової політики у міжнародному приватному праві принципи мають надзвичайно важливе значення, адже, якщо її цінності й пріоритети впливають на стратегію, то принципи є визначальними для тактики цієї діяльності. А тому принципи правової політики у міжнародному приватному праві визначають її особливості, виокремлюють конкретні напрямки здійснення і функціонування, встановлюють окремі засоби, прийоми і способи цієї діяльності, відбивають якісні характеристики її предметної спрямованості. У цих принципах відбивається найголовніше, сутнісне, визначальне, проступає характерне, особливе, що утворює сутнісну глибинність правової політики у міжнародному приватному праві.

Принципи правової політики у міжнародному приватному праві мають як об'єктивну, так і суб'єктивну природу. Перша виявляється в тому, що вони зумовлені: економічними, політичними, історичними, міжнародними, культурними та іншими факторами й умовами зовнішнього середовища даної діяльності: її предметною спрямованістю на правове регулювання і проведення організаційних заходів, що мають на меті впорядкування приватно-міжнародних суспільних відносин; закономірностями їх існування і розвитку.

Суб'єктивна природа принципів полягає в тому, що в них концентруються світоглядні позиції суб'єктів формування і реалізації правової політики, зосереджуються їх матеріальні, ідеологічні, економічні, політичні ідеали, потреби, відбиваються і деталізуються аксіологічні настанови. Власне ці принципи виступають сформованими осередками названих потреб і настанов, у стислому вигляді демонструють їх і переводять у практичну площину діяльності з упорядкування приватно-міжнародних відносин. Саме ці принципи поєднують розуміння суб'єктами правової політики існуючої дійсності приватно-міжнародних суспільних відносин і їх упорядкування, виражають їх

ідеальні уявлення про належний і бажаний стан у цій царині, а, отже, відбивають поставлену мету цієї правової політики, націлюють на досягнення відповідного результату діяльності як стану максимальної впорядкованості приватно-міжнародних суспільних відносин, зумовлюють використання задля цього арсеналу правових і організаційних заходів.

Принципам правової політики у міжнародному приватному праві притаманний вольовий елемент, адже вони виражають цілі та завдання означеної діяльності. Тому в принципах і концентруються цілеспрямовані дії щодо перетворення наявної практики правового впорядкування приватно-міжнародних суспільних відносин. Таким чином, принципи правової політики у міжнародному приватному праві повинні бути послідовним виразом її мети, мати цільовий, векторний, спрямований характер, бути начебто продовженням безперервної дії елементів розглядуваної системної діяльності, сприяти реалізації поставлених завдань. Принципи здатні відігравати роль посередника між потребами, інтересами, цілями суб'єктів формування і реалізації правової політики у міжнародному приватному праві й упорядкуванням приватно-між-

народних суспільних відносин, проводити ідеї належного, бажаного в організаційній діяльності цієї політики, гарантуючи при цьому системну єдність, аксіологічну ґрунтовність, телеологічну цілісність і методологічну відповідність, що може сприяти вибору адекватних правових механізмів задля досягнення наміченого результату.

Принципи сприяють встановленню основних напрямків діяльності правової політики у міжнародному приватному праві. Вони мають керівне значення при визначенні їх характеру, допомагають в єднанні дій правового та організаційного характеру, спричинюють утворення і втілення різного роду норм й інститутів міжнародного приватного права на підставі єдиних основ тощо. А тому принципи є взірцем для конструювання конкретних напрямків діяльності у правотворчості, правореалізації, здійсненні низки організаційних заходів, спрямованих на впорядкування приватно-міжнародних суспільних відносин; вони слугують орієнтиром для послідовних практичних дій суб'єктів формування і реалізації правової політики у міжнародному приватному праві, надають можливості для адекватної комбінації заходів, прийомів і способів цієї діяльності. Саме цим принципам належить

керівна роль у політичній драматургії впорядкування відносин у сфері міжнародного приватного права, в теоретичній побудові концептуальної основи її практичного сюжету.

Через це принципи правої політики у міжнародному приватному праві не є суто теоретичними, споглядальними категоріями, відірваними від реального життя абстрактними формулюваннями, що ізольовано від практичного суспільного буття і конкретних приватно-міжнародних суспільних відносин механічно відбивають процеси правового й організаційного впорядкування у сфері міжнародного приватного права. Вони відіграють роль ефективних знарядь активно-перетворюючого характеру з реалізації усвідомленої й конкретної мети, залучення методологічного інструментарію, є запорукою досягнення намічених результатів. Означені принципи виконують функцію перетворення абісальних політико-правових ідей у доступні форми практичної діяльності суб'єктів правової політики у міжнародному приватному праві.

Будучи визначальними категоріями для даної правової політики, її принципи зумовлюють напрямки, характер, сутність, зміст цього роду діяльності, укріплюють внутрішню струк-

туру міжнародного приватного права й організаційні заходи й цій сфері. Тому ці принципи детермінують основоположні засади правового регулювання і здійснення організаційних дій щодо впорядкування приватно-міжнародних суспільних відносин, визначають напрямки такої діяльності, зумовлюють характер конкретних заходів у названих царинах, організують діяльність суб'єктів формування і реалізації правової політики у міжнародному приватному праві, відбивають їх етичні, правові, політичні, моральні уявлення задля практичного перетворення дійсності.

Вищенаведене дає підстави зрозуміти, що процеси правотворчості й правореалізації, а також організаційні заходи, спрямовані на впорядкування приватно-міжнародних суспільних відносин, повинні проходити через призму принципів правової політики у міжнародному приватному праві. Останні фактично вказують на шляхи формування і реалізації правової політики, забезпечують єдність, стабільність, цілісність, системність, відповідність різного роду діяльності, що об'єднується поняттям правової політики у міжнародному приватному праві.

Принципи правової політики у міжнародному приватному

праві не виникають з «нічого», а є віддзеркаленням попереднього досвіду політико-правової діяльності у міжнародному приватному праві. Як і всі політико-юридичні категорії, вони змінюються і перетворюються історично, деякі втрачають своє значення керівних засад, інші наповнюються новим змістом, отримують оновлене тлумачення тощо. Зміна однієї історичної епохи на іншу з безумовністю позначається на зміні принципів, у тому числі правової політики у міжнародному приватному праві. Приміром, на підставі того, що радянське міжнародне приватне право розглядали як класове, тимчасове, такі критерії як «справедливість», «міжнародне спілкування» і т. п. називалися глибоко чужими. Вважалося, що міжнародні угоди з іншими державами як організованою буржуазією будувались на платформі компромісу залежно від вимог поточного моменту. Саме цим визначалась побудова інститутів міжнародного приватного права, і, зокрема, обсяг застосування іноземного закону. Що ж стосується відносин з радянськими республіками, вони були просякнуті ідеями «мирного співжиття» і «братського співробітництва» [6, с. 17-19]. Отже, правова політика у міжнародному приватному праві зазнавала значних принципівих трансформацій, і

ті першооснови, що були пріоритетними для колишньої епохи вітчизняного права, на сьогодні не знаходять підтримки й втілення. І навпаки, так звані наддержавні принципи справедливості, міжнародного спілкування та інші вже не сприймаються ворожо, а в унісон з іншими розвиненими правовими системами становлять принципове підґрунтя еволюції вітчизняної правової політики у міжнародному приватному праві. Водночас дія принципів тут націлена не лише на нинішнє, існуюче становище з приватно-міжнародними суспільними відносинами та шляхами їх упорядкування, можливостями впливу, але й на майбутнє вдосконалення, еволюційний розвиток, поступове поліпшення і градуйоване покращення їх опосередкування.

Наступний момент, на якому необхідно зупинитися, – це необхідність відокремлення принципів правової політики від інших категорій: мети, завдань, пріоритетів, цінностей, ознак або рис, принципів права тощо. Більшість з них адекватно сприймаються і розуміються в політико-правовій літературі, однак інколи можна помітити певну плутанину і змішання понять [9, с. 6].

Наприклад, принципами правової політики називають: чітке визначення пріоритетів юридичної діяльності, передба-

чення майбутніх юридичних кроків суб'єктів політики й відповідне їх втілення у життя, орієнтація на досягні цілі та застосування реальних юридичних засобів; комплексне і взаємозабезпечувальне використання форм реалізації правової політики [3, с. 20-21]. В іншому випадку до принципів відносять всебічне врахування інтересів суспільства, класів, націй, соціальних груп, трудових колективів, громадян у процесі створення та реалізації права; активну участь різних суб'єктів у здійсненні правової політики; поєднання у керівництві законодавчою і правозастосовчою діяльністю практичного державно-правового досвіду з досягненнями юридичної науки й інших наук; забезпечення верховенства закону, суворой ієрархії нормативно-правових актів; удосконалення й оновлення законодавства, забезпечення соціальної ефективності дії норм права; відповідність процесу політичного впливу на право діючим законодавчим приписам [7, с. 143-144]. Як видається, вищенаведені групи можуть скоріше вважатися завданнями правової політики, адже функціями останніх є визначення напрямків діяльності. Принципами ж є, як зазначалося, вихідні, базові положення, яким повинна відповідати правова політика.

Інколи принципами правової політики фактично називають її ознаки або риси. До такого роду «принципів» відносять, наприклад, пов'язаність загальними принципами права, відповідність принципам демократичного суспільства [11, с. 137], гуманістичну спрямованість, особистісний вимір [10, с. 310], соціально-політичну зумовленість [5, с. 16-18] тощо. Якщо ж ознакою є: 1) властивість, за якою пізнають чи впізнають предмет; 2) визначення, за яким відокремлюють одне від одного поняття [13, с. 362], то ними в теорії правової політики серед іншого обґрунтовано називають державно-вольовий, публічний, офіційний характер, владно-імперативний зміст, нормативно-організаційні засади, заснованість на праві й пов'язаність правом, здійснення правовими методами; охоплення правової сфери, можливість використання примусу [8, с. 79; 4, с. 6]. Відповідно, принципи правової політики не можуть бути одночасно її ознаками або рисами.

Дискусійним вважається питання про те, чи є принципи правової політики одночасно принципами права, чи існують між ними відмінності, або вони повністю співпадають. Якщо ж виходити з того, що принципи права є базовими ідеями для правового регулювання, а прин-

ципи правової політики – для його встановлення і реалізації, здійснення організаційних заходів, то стає очевидним незбіг спірних категорій, адже для різної діяльності принципи однаковими бути не можуть.

Виокремлення і формування принципів правової політики у міжнародному приватному праві – першочергове завдання науки у цій сфері, що може бути реалізоване через відокремлення головного, суттєвого, значимого з поміж предметів, відношень, властивостей, які є вторинними, похідними для впорядкування приватно-міжнародних суспільних відносин. Надання ж певному положенню статусу принципу правової політики у міжнародному приватному праві можливе через з'ясування його змісту і сутності, вагомості й значущості щодо інших, менш загальних і вагомих елементів системи.

Принципи відіграють визначальну роль для всіх видів діяльності у межах правової політики у міжнародному приватному праві. Так, у правотворчості вони відбиваються на формуванні законодавства, підзаконного регулювання, допуску міжнародних договорів і залученні звичаїв. І тому визначальними тут можна назвати принципи цілеспрямованості, врахування міжнарод-

них стандартів і національних інтересів і т. ін.

У правореалізації зазначені принципи спрямовують суб'єктів на неухильне дотримання нормативних вимог, їх адекватне тлумачення, вирішення справ не тільки за буквою, але і духом закону. Вагомими принципами тут, серед інших, виступають: забезпечення прав і свобод, законність, рівноправність, опосередкування спірних приватно-міжнародних відносин тощо.

У науковій діяльності ці принципи здатні скерувати доктринальні розробки у відповідності з соціально-політичними запитами сучасності, коригувати напрямки наукових досліджень задля становлення системи знань щодо приватно-міжнародних суспільних відносин, обґрунтованих механізмів їх упорядкування. Визначальними принципами правової політики тут виступають, безумовно, принципи науковості, реалізму, комплексності й т. ін.

В освітній царині такі принципи сприяють юридичному навчанню, побудові освітніх програм, встановленню мінімуму вимог щодо засвоєння матеріалу з міжнародного приватного права. Характерними принципами в цьому відношенні можуть бути професійність, демократизм, поєднання управління і самоорганізації тощо.

У кадровому забезпеченні зазначені принципи втілюються у вимогах до спеціалістів-юристів, рівня їх фахових знань і умінь щодо розв'язання колізій і вирішення приватних справ, пов'язаних з іноземним правопорядком чи правопорядками по суті. Для цієї сфери основним є принцип професіоналізму.

В інформаційному забезпеченні відповідні принципи втілюються у доступності відомостей про стан правового упорядкування приватно-міжнародних суспільних відносин, зовнішніх форм правового регулювання та їх змісту тощо. Базовим тут виступає принцип гласності.

Що ж стосується міжнародного рівня правової політики у міжнародному приватному праві, то її принципи позначаються на виборі міжнародних організацій, міжнародних договорів, просуванні національних інтересів у взаємовідносинах з іншими суверенними утвореннями. Пріоритетними принципами тут можна назвати міжнародне співробітництво і спілкування.

Через те, що правова політика у міжнародному приватному праві є явищем поліцентричним, таким, що об'єднує в собі декілька різновидів соціальної діяльності (правотворчість, правореалізацію, наукову,

освітню, інформаційну, кадрову та ін.), і кожна з них має власні, особливі цілі та завдання, то цілком зрозуміло, що кожній з них притаманні свої специфічні принципи, що інколи можуть бути протилежними, суперечливими, складно поєднувальними. Тим не менше, через телеологічне і аксіологічне об'єднання цих видів діяльності в межах правової політики у міжнародному приватному праві вони можуть бути об'єднані й єдиною системою принципів. Підставою ж такого об'єднання виступає їх конкордат із сукупністю елементів правової політики у міжнародному приватному праві, які націлені на впорядкування приватно-міжнародних суспільних відносин.

Роздробленість, одиничність принципів не надають повноцінної картини, ідейно-практичної основи правової політики у міжнародному приватному праві. Лише в сукупності втілення і функціонування в різного роду діяльності вони утворюють певну цілісність, а тому в основі правової політики у міжнародному приватному праві знаходиться певна взаємопов'язана система принципів. У системному вигляді вони можуть сприяти уникненню перекосів, забезпеченню від реакційних проявів у правовому регулюванні й проведеному організаційних заходів

щодо впорядкування приватно-міжнародних суспільних відносин.

Утворюючи систему, розглядувані принципи об'єднуються єдиною метою, а також цілою низкою завдань правової політики у міжнародному приватному праві. Тому вони формують єдине ціле, всередині якого кожен з принципів має своє, визначальне і вирішальне місце, значення, важливість і вагомість стосовно конкретного виду правової і організаційної діяльності, одиничних заходів у межах кожної з них. Ігнорування хоча б одного із цих принципів здатне призвести до порушення симетрії розглядуваної діяльності. Штучна ізоляція цих феноменів право-політичної діяльності у сфері міжнародного приватного права через відірваність від інших її елементів може спричинити змістовні зрушення основних елементів, що лише негативно позначиться на упорядкуванні приватно-міжнародних суспільних відносин. А тому кожен із розглядуваних принципів є пов'язаним з іншими, зумовлений системним характером розглядуваної діяльності та її складовими за одночасного збереження свого значення, важливості для правових і організаційних заходів, що охоплюється єдиним поняттям правової політики у міжнародному приватному праві.

Водночас для становлення кожного з принципів правової політики у міжнародному приватному праві необхідно його зіставлення, співвіднесення й узгодження з метою, завданнями, методами цієї діяльності, що дозволить надати принципам ідеально-практичного статусу, розгледіти в них відповідні теоретико-функціональні властивості, усвідомити їх визначальність.

Через це видається доцільним текстуальне закріплення системи принципів правової політики у міжнародному приватному праві в її Концепції, що здатне привнести елемент стабільності, сталості, внутрішньої стійкості в цю діяльність, організувати підпорядкування правових й інших заходів єдиній базовій основі. Тільки таким чином можливе згуртування різного роду політико-правової діяльності у сфері міжнародного приватного права навколо єдиної мети, а отже, надання їй усвідомленої спрямованості. Подібна фіксація сприятиме також подальшій деталізації і просуванню принципів в інші зовнішні форми правового регулювання, слугуватиме запорукою подальшого розвитку, проникнення в усі інститути та норми, втіленню при правозастосуванні і в організаційній діяльності цієї царини.

Для того, щоб принципи правової політики у міжнародному приватному праві наповнювалися практичним значенням і отримували регулюючий потенціал, однієї їх фіксації й проголошення у зазначеній Концепції явно недостатньо. Задля їх конкретного втілення необхідно проведення планомірної, тривалої, динамічної роботи, починаючи від законотворення, закінчуючи іншими організаційними видами діяльності, що повинні ґрунтуватися на означених принципах, співвідноситися з конкретними діями суб'єктів правової політики у міжнародному приватному праві.

Усе це дозволяє стверджувати, що *принципи правової політики у міжнародному приватному праві – це система основних засад і положень, зумовлених закономірностями приватно-міжнародних відносин і позицією суб'єктів цієї політики щодо спрямованості й характеру регулятивного впливу у сфері міжнародного приватного права*. Щодо окремих елементів системи принципів правової політики у міжнародному приватному праві, то це питання може стати предметом подальших наукових досліджень.

Список літератури: 1. Босхолов С. С. Основы уголовной политики: Конституционный, криминологический, уголовно-правовой и информационный аспекты / С. С. Босхолов. – М. : Юр Инфо Р, 1999. – 293 с. 2. Дагель П. С. Проблемы советской уголовной политики / П. С. Дагель. – Владивосток : Изд-во Дальневосточ. ун-та, 1982. – 124 с. 3. Малько А. В. Льготная и поощрительная правовая политика / А. В. Малько. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 233 с. 4. Матузов Н. И. Актуальные проблемы российской правовой политики / Н. И. Матузов // Госво и право. – 2001. – № 10. – С. 5–12. 5. Матузов Н. И. Правовая политика современной России: предлагаем проект концепции для обсуждения / Н. И. Матузов, А. В. Малько, К. В. Шундилов // Правовая политика и правовая жизнь. – 2004. – № 1. – С. 6–27. 6. Перетерский И. С. Очерки международного частного права / И. С. Перетерский. – М. : Ин-тут советского права, 1924. – С. 17–19. 7. Правовая система социализма: понятие, структура, социальные связи. Кн. 1 / под ред. А. М. Васильева. – М. : Юрид. мысль, 1986. – С. 140–149. 8. Российская правовая политика : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, Н. И. Малько. – М. : НОРМА, 2003. – 528 с. 9. Рудьковский В. А. О принципах правовой политики / В. А. Рудьковский // Правовая политика и правовая жизнь. – 2003. – № 4. – С. 6. 10. Рыбаков О. Ю. Российская правовая политика в сфере защиты прав и свобод личности / О. Ю. Рыбаков. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 352 с. 11. Социология права : учеб. пособие / В. М. Сырых, В. Н. Зенков, В. В. Глазырин и др. ; Ин-тут гос-ва и сравнит. правоведения при правительстве РФ. – М. : Юрид. Дом «Юстицинформ», 2002. – С. 137. 12. Степанюк А. А. Правова політика у міжнародному приватному праві / А. А. Степанюк. – Х. : Права людини, 2006. – 144 с. 13. Философский энциклопедический словарь / под ред. Е. Ф. Губского, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – М. : ИНФРА – М, 1997. – 576 с.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ПРИНЦИПИ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ

Степанюк А. А.

Стаття посвячена дослідженню сутності, функціональності і значення принципів правової політики в міжнародному частному праві, в'ясненню їх места среди других елементів этой системи.

Ключевые слова: правовая політика, принципи права, принципи правової політики в міжнародному частному праві.

PRINCIPLES OF LAW POLICY IN THE PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Stepanyuk A. A.

The article is devoted to the investigation of essence, functionality and meaning of the principles of law policy in the private international law, ascertaining their place among the other elements of this system.

Key words: law policy, principles of law, principles of law policy in the private international law.

Надійшла до редакції 21.02.2013 р.

УДК 341.01

Ю. В. Щокін,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ МІЖНАРОДНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Аналізуються основні ознаки міжнародних міжурядових організацій, які відрізняють їх від інших організаційно-правових форм міждержавного співробітництва. Дається авторське визначення поняття «міжнародна міжурядова організація».

Ключові слова: міжнародна міжурядова організація, статут міжнародної організації, міжнародна правосуб'єктність

Упродовж ХХ ст. міждержавні об'єднання мали різні найменування: адміністративні союзи, унії, міжнародні особистості, міжнародні юридичні особи й, власне, міжнародні організації. Останнє стало не просто підсумковим, воно закріпило в собі низку якостей, властивих одному з найбільш стій-

ких типів такого роду об'єднань. У сукупності вони дозволяють організації проводити самостійну зовнішню політику, автономно беручи участь у міжнародних правовідносинах.

Загальновизнана вторинність міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій указує на особливий